

ДАЛЕКТИКА АБСТРАКТНОГО І КОНКРЕТНОГО В ДОСЛІДЖЕННІ СУЧАСНИХ ГРОШЕЙ

У статті викладено деякі методологічні проблеми, що виникають в дослідженні сучасних грошей. Розглянуто проблему відношення визначення грошей у «Капіталі» К. Маркса до визначення сучасних грошей та роль діалектичного методу сходження від абстрактного до конкретного в дослідженні цієї проблеми.

This article is devoted to some problems of method of research of modern money. In the article was considered the problem of relation of definition of money in «Capital» by K. Marx to defining the modern money and the role of dialectical method of climbing from the abstract to concrete in the research of this problem.

Постановка проблеми у загальному вигляді. 1 квітня 1978 року почали діяти поправки до уставу МВФ, згідно з якими країнам-членам МВФ, серед іншого, заборонялося прив'язувати свої валюти за допомогою масштабу цін до золота. Світова валютна система, що функціонує згідно з новим уставом МВФ, отримала назву Ямайської валютної системи. Валюти, що функціонують в рамках Ямайської валютної системи, отримали в економічній літературі назву «сучасні гроші». Схоже, така назва закріпилася за цими грошима тому, що в дискусії про їхню сутність та функції, яка з'явилася в рамках марксистської грошової теорії, єдине, що не викликало суперечок – це той факт, що ці гроші є сучасними. В головних питаннях теорії сучасних грошей радянським економістам, а згодом і економістам СНД, досягнути згоди так і не вдалось.

Гроші – одна із фундаментальних економічних категорій. У системі категорій політичної економії капіталізму гроші розглядаються як перетворена форма товару та атрибут товарного виробництва взагалі, тому вірна теорія грошей є необхідною умовою дослідження більш конкретних форм економічної системи капіталізму. Грошово-кредитна політика держави, що є однією із ключових сфер економічної політики, спирається на теорії ролі грошей в економіці, а ці теорії, в свою чергу, ґрунтуються на теорії грошей. Помилкова теорія грошей може загрожувати економічній безпеці держави, отже подальша розробка теорії сучасних грошей має як теоретичне, так і практичне значення.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Гроші, через їхню об'єктивну роль у товарному виробництві, завжди цікавили економістів. Дж. Кейнс, К. Маркс, А. Маршалл, К. Менгер, М. Фрідмен, Ф. Хайек, Л. Харріс внесли вклад у розвиток грошової теорії. Серед дослідників сучасних грошей В.П. Казакевич, А.М. Коган, Л.Н. Красавіна, Г.Г. Матюхін, Ю.В. Пашкус, В.М. Усоскін. Проблеми теорії сучасних грошей досліджуються у працях таких українських економістів, як А.С. Гальчинський, А.А. Гриценко, А.Т. Євтух, Л.Н. Рябініна, М.І. Савлук, А.А. Чухно. Методологічним проблемам політичної економії присвячено праці С.В. Мочерного, А.К. Покритана, Н.А. Цаголова, А.І. Юдкіна. Проблеми діалектики абстрактного і конкретного у політико-економічному дослідженні розроблено у працях В.А. Вазюліна, Э.В. Ільєнкова, М.М. Розенталя.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відносно розвитку грошової теорії у наукових дослідженнях можна зустріти наступну думку: «...з розвитком теорій грошей збільшується їх абстрактність, причому теорії з меншим ступенем абстракції «вбудовуються» в теорії з більшим ступенем абстракції. Це «вбудовування» здійснюється таким чином. Як тільки з'являються факти, що не можуть бути поясненими тією чи іншою теорією, виникають парадокси, внутрішні протиріччя. Для їхнього вирішення створюється

нова, більш абстрактна теорія, в яку «стара» входить складовою частиною і, знаходячись в її рамках, є вірною» [1, с.14]. Наукове пізнання розвивається від абстрактного до конкретного, від більш бідних за змістом теорій до теорій більш змістовних. Безсумнівно, що цитований автор розуміє логіку розвитку грошової теорії не як процес збіднення її змісту, а як процес зростання їхньої пояснювальної сили, коли менш конкретна теорія знімається більш конкретною. Можливо також, що при переході до нової теорії змінюється її абстрактна загальна основа, але теорія з більшою пояснювальною силою є більш конкретна теорія. Нова теорія з'являється не тому, що нове одиничне не підводиться безпосередньо під старе загальне, або, як його ще називають, родове визначення, а тому, що стара теорія не може пояснити нове одиничне шляхом виведення його визначення зі старого загального визначення. «Рациональне зерно» попередньої теорії міститься у новій теорії на правах її абстрактного моменту, тобто зростає ступінь абстрактності попередньої теорії у відношенні до наступних, у які вона «вбудовується».

Однак у наведеній цитаті є ще й інший сенс, і в цьому сенсі вона вірна. Шляхом пошуку абстрактної тотожності нового особливого явища грошової сфери та того загального, на основі якого воно розвилось, дійсно нікуди, крім як до більш абстрактної теорії, не прийти. Оскільки кожне нове явище в грошовій сфері «заперечує» попереднє, тому пошук тотожного в них не може дати нічого, крім «худих абстракцій» та «самих загальних місць». І тоді дійсно розвиток грошової теорії буде зростанням її абстрактності.

Прикладом такого відношення до діалектики абстрактного і конкретного в теорії грошей є дискусія про неможливість підведення сучасних грошей під дане К. Марксом визначення грошей, як особливого товару, що виконує роль загального еквіваленту.

«Сьогодні загальновідоме визначення суті грошей як особливого товару, який є загальним еквівалентом, до певної міри обмежене і вступає в протиріччя з сучасними формами грошей» [2, с.3; 3, с.4]. Але проблема в тому, що це протиріччя часто розглядається не з позицій діалектики, а з позицій формальної логіки, що виражається в спробах вирішити його пошуком шляхом індукції того загального, що властиве всім, у тому числі сучасним, видам грошей. Багато авторів, коли стикаються з сучасними грішми, йдуть саме шляхом збільшення ступеня абстрактності дефініції грошей. Гроші визначають просто як представника вартості в обміні [4, с.11], намагаючись і золото підвести під визначення представника вартості. Гроші часто визначають як в першу чергу посередника в обміні товарів, демонструючи функціональний підхід і наближаючись до визначення грошей як технічного засобу обміну. Гроші також розглядають як сукупність активів, які використовуються для ділових операцій, застосовуючи агрегатний підхід, який, в кінцевому підсумку, є варіантом функціонального. Під лозунгом «гроші – не річ, а право» виводяться визначення грошей, згідно з якими гроші «...просто засвідчують право на відчуження рівновеликої міновий вартості в формі будь-яких інших товарів...» [5, с.10]. Популярним є визначення грошей як соціально-економічного інструменту інформаційного обміну [2, с.5].

Поняття грошей не тотожне значенню слова «гроші», яке фіксує те загальне, що властиве всім одиничним проявам грошей, не тотожне формально-логічному родовому визначенню грошей. «З точки зору матеріалістичної діалектики «конкретність» знання вимірюється його відповідністю з об'єктивною закономірністю, з внутрішньою взаємообумовленістю форм існування предмету в його розвитку» [6, с.188]. У процесі формування поняття сучасних грошей часто ігнорується діалектичний метод, зокрема метод сходження від абстрактного до конкретного, і здійснюються спроби механічно перенести визначення грошей, вироблене на одному рівні абстракції, на інший рівень, застосувати абстрактніше визначення до розвиненіших явищ, ігноруючи ланки, що опосередковують, зв'язуючі простіші явища із явищами більш складними.

Постановка завдання. Завдання статті полягає у аналізі основних етапів дослідження сучасних грошей за допомогою діалектичного методу сходження від абстрактного до конкретного.

Виклад основного матеріалу дослідження. Офіційна втрата золотом грошових

функцій ставить перед дослідником сучасних грошей питання: як розвивати грошову теорію? Відомо два способи критики: історична і логічна. «Сутність «логічного способу» аналізу категорій і фактів: він полягає в тому, що категорії, розвинені на попередніх рівнях розвитку науки, зіставляються з фактами, спостереженнями на вищих, розвиненіших рівнях розвитку наочної реальності, що досліджується даною наукою, завдяки чому здійснюється одночасно як процес уточнення, конкретизації категорій, так і достовірно теоретичне вираження сучасних фактів» [6, с.284]. Критика сучасними авторами наданого визначення грошей в «Капіталі» виходить з того, що сучасні гроші не підпадають під визначення особливого товару, що виконує роль загального еквіваленту. Виходячи з цієї тези здійснюється логічна критика цього класичного марксистського визначення. Але при цьому, за основу приймають тезу, що сучасний капіталізм відноситься до домонополістичного капіталізму часів К. Маркса не як перехідна форма до класичного стану, а як розвиненіша форма до менш розвиненої.

Оскільки застосовується логічна критика, то приймається така теза «сучасний капіталізм є класичний стан капіталізму». Ця теза вимагає обґрунтування, проте таке обґрунтування, як, втім, і сама постановка проблеми логічної критики класичного марксистського визначення грошей, сучасними дослідниками грошей не дається. Поставлена проблема вимагає окремого дослідження, ми в цій статті виходимо з того, що оскільки теорія монополістичного капіталізму не є логічною критикою загальної теорії капіталізму, остільки і теорія сучасних грошей не є логічною критикою загальної теорії грошей, розробленої в «Капіталі».

Дійсно, з часів «Капіталу» в процесі суспільної практики гроші змінилися: вони пройшли шлях від золота через кредитні гроші як знаки золота до державних грошей з примусовим курсом, які вже не являються знаками золота. «В результаті практичної зміни може виявитися, що ті «ознаки» речі, які постійно спостерігалися в ній як ті що постійно повторюються, як «загальні» зовсім зникнуть, а те, що виступало в спогляданні як виняток з правила, – виявиться вираженням справжньої суті речі» [6, с.189]. Всі три види грошей, що історично змінювали один одного, у тому числі і державні гроші з примусовим курсом (декретні гроші), що функціонують сьогодні, виведені в першому відділі першого тому «Капіталу», з тією обмовкою, що цей вид грошей там розглядається лише як знак золота. Суспільна практика показала, що зв'язок декретних грошей і золота, як він описувався в «Капіталі», не є необхідним. Проте генетичний зв'язок між цими видами грошей існує і саме його необхідно прослідити.

Дослідник сучасних грошей, що працює в марксистській парадигмі, не ставить собі як першочергове завдання переглянути пануючу теорію на основі «вирішального експерименту». Завдання полягає не в тому, щоб підвести нові явища під загальне визначення, а в тому, щоб вивести визначення нових явищ із загального визначення. Загальне, проте, тут розуміється не формальний-логічно, а діалектично – як генетична спільність явищ. «Для того, щоб з'ясувати – «загальне» або не «загальне» визначення предмету нам вдалося виявити за допомогою даного поняття... слід задатися питанням: чи становить те особливе явище, яке безпосередньо в ньому виражене, одночасно і загальну генетичну основу, з розвитку якої можуть бути зрозумілі в їх необхідності всі інші такі ж особливі явища даної конкретної системи» [6, с.115]. У «Капіталі» виведено загальне визначення грошей як особливого товару, що виконує роль загального еквіваленту. З цього визначення виводяться з необхідністю визначення всіх інших видів грошей, так само як і історично всі види грошей, що змінюють один одного, суть розвиненіші форми грошей як товару-еквіваленту.

Яка ж логіка розвитку визначень грошей? Відносно методу «Капіталу» нам відомо, що «при цьому методі ми виходимо з першого і найбільш простого відношення, яке історично, фактично знаходиться перед нами... у ньому є дві сторони, які відносяться одна до одної. Кожну з цих сторін ми розглядаємо окремо; з цього витікає характер їх відношення, їх взаємодія. При цьому виявляються протиріччя, які вимагають розв'язання. Але оскільки ми

розглядаємо не абстрактний процес мислення, а дійсний процес, що колись здійснювався або все ще здійснюється, то і протиріччя ці розвиваються на практиці і, ймовірно, знайшли своє розв'язання. Ми прослідкуємо, яким чином вони вирішувалися, і знайдемо, що це було досягнуто встановленням нового відношення, дві протилежні сторони якого нам треба буде розвинути і так далі» [7, с.466]. У «Капіталі» гроші показані як результат розвитку форми вартості, як результат руху протиріччя товару. Під грошима в «Капіталі» розуміється золото. Але протиріч, які викликають до життя інші види грошей, кредитні і декретні, в «Капіталі» не описано. Окрім цього, виникає питання про співвідношення саморуку грошей, їх внутрішнього протиріччя, і впливу на еволюцію грошей протиріч товарного виробництва в процесі його розвитку.

Гроші – категорія історична. Вони з'являються на певному етапі еволюції суспільного виробництва, проходять певні етапи в своєму розвитку, і, за певних умов, гинуть. На сьогоднішній день гроші в своєму розвитку пройшли три етапи: золоті гроші, кредитні гроші як грошові зобов'язання і державні гроші з примусовим курсом. Вивчення необхідності становлення, розвитку і загибелі цих видів грошей, що послідовно змінюють один одного, складає завдання політико-економічного дослідження грошей.

Сучасні гроші суть особливий різновид державних грошей з примусовим курсом. Необхідність виникнення державних грошей з примусовим курсом показана в першому відділі «Капіталу» в параграфі «Монета. Знак вартості» [8, с.128-132]. Проте ця необхідність, по К. Марксу, полягає лише в заміні золота у функції засобу обігу його представником. При цьому мірою вартості залишається золото, більш того, в міжнародному обігу, тобто у функції світових грошей, золото діє самостійно. Кредитна система, за твердженням К. Маркса, настільки ж мало звільнилася від золота як протестантство звільнилося від основ католицизму [9, с.141]. Суспільна практика показала, що відмова від золота можлива не лише у функції засобу обігу, але і у функції світових грошей і міри вартості. Відповідно, причин демонетизації золота К. Маркс не показав. Він досліджував капіталізм взагалі, в його «класичному» стані епохи вільної конкуренції. І нехай декретні гроші виникли ще в старовині, в умовах рабовласницького способу виробництва, але демонетизація золота і перехід до міжнародної валютної системи, заснованої на державних грошах з примусовим курсом відбулися лише в другій половині ХХ століття.

Завдання дослідження сучасних грошей полягає в тому, щоб розкрити, яка необхідність виникнення сучасної форми грошей з історично передлежачої їй генетичної основи – золотих грошей. З особливого товару-еквіваленту, що виник як форма руху протиріччя між приватною і суспільною працею, що існує в товарному виробництві. Не намагатися підвести сучасні гроші безпосередньо під загальне визначення, тому що, наприклад, кредитні гроші у вигляді банкнот, конвертованих в золото, і державні гроші з примусовим курсом, що функціонують в умовах золотого стандарту, не підводяться під це визначення просто тому, що вони – не гроші, а знаки грошей. Не намагатися також змінити загальне визначення грошей, щоб під нього підводилися сучасні гроші. Важливіше не те, що спільного в золотих грошей і в сучасних грошей, і, навіть, не лише те, чим вони відрізняються. Важливо розкрити їх як єдність багатообразного. Але просто описати сучасні гроші – це ще не означає розкрити їх зміст.

«Якщо зміст тих або інших економічних форм (стосунків) описаний на підставі емпіричних спостережень, але не виведений генетично з простої загальної форми даного способу виробництва (прямо або через ланки, що опосередковують), то такий зміст залишається для науки необгрунтованим припущенням, яким би правдоподібним воно не представлялося і скільки б не посилалися на його відповідність емпіричним явищам».

Визначення сучасних грошей, отримане шляхом їх опису, може виглядати таким чином: сучасні гроші – це особливий товар, що виконує роль загального еквіваленту. Особливість цього товару полягає в тому, що він, по-перше, є фіктивним товаром, цінним папером, оскільки є лише «кредитним знаком ціни» [3, с 4], а не дійсним еквівалентом, і по-друге, виробляється монопольно урядом, що дозволяє підтримувати його мінову вартість

значно вище за витрати на його виробництво. Але цей особливий товар грає роль загального еквіваленту, оскільки в ньому виражаються ціни товарів і він використовується як засіб обігу, засіб збереження, засіб платежу і світові гроші. Таким чином, сучасні гроші можна підвести під класичне визначення грошей.

«Загальне не може і не повинно прямо і безпосередньо відповідати кожному окремому і одиничному явищу, що розвинулося на тій основі, яку безпосередньо фіксує це «загальне». Загальне безпосередньо повинне відповідати лише тій реальності, яка, будучи, з одного боку, сповна особливою фактичною реальністю, що існує самостійно поруч, до або усередині інших таких же особливих реальностей, з іншого боку є реально загальною основою, на якій або з якої всі інші особливі реальності розвинулися. Але цей погляд, як неважко переконатися, передбачає історичну точку зору на речі, на наочну реальність, відображену в поняттях» [6, с.129-130].

Наприклад, стверджується, що мінова вартість сучасних грошей визначається міноюю вартістю товарів, що знаходяться на ринку, а мінова вартість товарів, що знаходяться на ринку, визначається міноюю вартістю грошей. Таке пояснення є порочним кругом, де передумова перетворюється на наслідок, чого формальна логіка не допускає. Але цей порочний круг існує насправді, більш того, він існує не вічно. Виник він у момент демонетизації золота і в цьому моменті знаходиться вхід в цей круг і вихід з нього. Мінові пропорції між товарами були встановлені під час функціонування золотих грошей і до моменту виникнення сучасних грошей, вони вже були виражені не безпосередньо в кількості золота, а в національних валютах, що дало можливість позбавити валюти золотого вмісту, але зберегти мінові пропорції між товарами. Сучасні гроші спочатку, у момент демонетизації, отримали мінову вартість золота, і лише згодом їх мінова вартість вже стала коливатися самостійно і незалежно від витрат на виробництво золота.

Сходження від абстрактного до конкретного в пізнанні грошей передбачає спочатку аналіз простого акту прямого обміну товару на товар, простої форми вартості. Аналіз розвитку форми вартості дозволяє зрозуміти природу грошей як особливого товару, що був стихійно виштовхнутий рештою товарного світу на роль загального еквіваленту. Далі слідує розгляд простого грошового відношення: обмін товару на золоті гроші. Це просте грошове відношення, грошова форма вартості була досліджена К. Марксом в першому відділі першого тому «Капіталу». Функції грошей є конкретнішими визначеннями грошей як грошей, їх аналіз відбувається на основі розуміння природи грошей і їх суті. Причому «...виключно в порядку «сходження від абстрактного до конкретного»: кожна наступна функція є більш ускладненою, включаючою попередні» [10, с.21].

Аналіз сучасних грошей ґрунтується на факті сучасного грошового обігу. Проте «емпірично спостережуваний тут рух грошей виражає зовсім не лише і, навіть, не стільки природу грошей як таких, скільки природу іншого предмету, історично пізнішого, а тому і логічно конкретнішого, – капіталу [11, с.105-131]. Для того, щоб зрозуміти гроші як такі, як чисту і абстрактну передумову капіталу з його визначеннями, необхідно строго абстрагуватися від всього того, що привносить в рух грошей капітал, і абстрактно виразити визначення грошової форми як такої» [12, с.252]. Після вивчення грошей самих по собі, тобто форм «Т – Г» і «Т – Г – Т», можна переходити до стосунків і змін, які відбуваються в грошах, коли вони підкоряються інтересам руху капіталу, тобто до «Г – Т – Г'», аж до капіталу-власності і капіталу-функції, і на цій підставі до класової боротьби.

Виникає питання методологічного характеру: чи можна пояснити сучасні гроші без врахування розвитку капіталізму з часів золотого стандарту аж до демонетизації золота і чи потрібно робити такі спроби? Золоті гроші, державні гроші з примусовим курсом і кредитні гроші пояснені в «Капіталі» до капіталу, хоча вони і функціонували в умовах капіталізму. Чи можна і сучасні гроші вивести з попередніх форм грошей, без використання категорії «капітал», використовуючи лише категорії товарного виробництва взагалі, розвинені в першому відділі «Капіталу»? Можна зустріти наступне визначення сучасних грошей: «Раніше це був товар, а тепер – капітал». Очевидно, що і золоті гроші були капіталом і, що

товар не перестає бути товаром, коли він стає грошима, гроші не перестають бути грошима, коли вони стають капіталом, а капітал не перестає бути капіталом, коли він у формі позичкового і фіктивного капіталів стає товаром. Але чи можна пояснити сучасні гроші без сучасного капіталу, тобто без умов, які можна об'єднати під заголовком «вимоги сучасного капіталізму»?

Державні гроші з примусовим курсом історично існували до капіталу. Сучасними грошима є гроші, в яких офіційний курс до золота скасований, хоча свою мінову вартість ці гроші отримали саме від золота. Але щоб цей курс був скасований, він спочатку мав бути зафіксований і інакше, ніж через прирівнювання до золота, декретні гроші взагалі не можуть отримати мінової вартості. В умовах функціонування неконвертованих в золото грошей, коли ціни вже виражені не в золоті, а в цих грошах, юридична фіксація їх курсу до золота не має значення, оскільки закони функціонування таких грошей не можуть бути змінені політичним декретом. Від того, зафіксований декретом курс нерозмінних грошей до золота або ж він вже скасований іншим декретом, держава не може надавати вартість речам, що цією вартістю не володіють, – вона може лише скористатися об'єктивними економічними законами в своїх інтересах. Проте декретні гроші виводяться К. Марксом безпосередньо із обігу золотої монети, а сучасні гроші виникли з кредитних грошей у вигляді банкнот, конвертованих в золото, шляхом відмови їх емітента від цієї конвертації. Але результат аналогічний: речі, що практично не мають вартості, отримують примусову мінову вартість золота, замінюючи його як гроші, і подальші коливання їх мінової вартості вже від золота не залежать. Таким чином, сучасні гроші є різновидом державних грошей з примусовим курсом, отже в системі категорій політичної економії капіталізму можуть бути виведені до капіталу.

К. Родбертус, наприклад, розкриває можливість еволюції грошей до простого засобу обліку суспільно необхідної праці в умовах безпосередньої суспільної праці без категорії «капітал», лише через еволюцію товарного виробництва, еволюцію стосунків вартості [12, с.169-199]. Він лише вказує, що умови функціонування цих грошей при приватній власності, що приносить відсоток, мають свої особливості [12, с.199].

Еволюція стосунків вартості – це ще одна методологічна проблема теорії сучасних грошей. Чи не буде дослідження сучасних грошей у відриві від сучасних стосунків вартості абстрактним і поверхневим? Існують дослідження сучасних грошей у єдності з дослідженням еволюції вартості [13, с.209-221]. Дійсно, гроші в марксистській теорії суть наявне буття мінової вартості, отже зміни вартісних стосунків повинні відбитися в грошах. Але в «Капіталі» усі види грошей, у тому числі і декретні гроші, виведені на підставі визначення вартості як суспільно необхідних витрат праці на виробництво товару в умовах необмеженої вільної конкуренції.

Обмін товару на гроші з примусовим курсом К. Маркс не розглядав як особливу форму вартості. По-перше, тому що рівень абстрактності дослідження не вимагав цього, адже грошова форма вартості залишається грошовою як при золоті, так і при сучасних грошах, а по-друге, кредитні гроші і державні гроші з примусовим курсом розглядалися ним лише як знаки золота, його представники в обігу. Проте аналіз грошового відношення, здійснюваного за допомогою різних видів грошей, що історично змінюють один одного, дає можливість прослідити логіку змін стосунків обміну, розглянути не грошову форму вартості взагалі, абстрактно, а конкретизувати її розуміння, розглянувши її в розвитку. Можна намагатися пояснити ці зміни стосунків обміну з потреб самого обміну, тобто причинами, що лежать лише у сфері обігу. Але, враховуючи, що ті або інші стосунки обміну визначаються тим або іншим характером виробництва, то зміни стосунків обміну потрібно у першу чергу розглядати як віддзеркалення змін в стосунках по виробництву. Еволюція грошей є формою прояву еволюції товарного виробництва. Таким чином, еволюцію грошей можна прослідити на рівні абстракції, на якому ще немає категорії «капітал», але пояснити цю еволюцію можна лише звертаючись до еволюції товарного виробництва, інакше це пояснення буде абстрактним, відірваним від еволюції цілого, частиною якого є гроші.

Висновки і перспективи подальших розробок. Застосування методу діалектичного

сходження від абстрактного до конкретного в пізнанні сучасних грошей не вимагає ревізії загального визначення грошей, даного в першій главі першого відділу першого тому «Капіталу» К. Маркса. Цей метод показує помилковість спроб формулювання визначення грошей, під яке безпосередньо, без врахування ланок, що опосередковують, підводилися б всі види грошей, у тому числі і сучасні гроші. Помилковим є формально-логічне трактування протиріччя між визначенням грошей в «Капіталі» і визначеннями сучасних грошей. З визначення грошей як загального еквіваленту можна вивести з необхідністю всі інші визначення грошей, отже воно є загальним визначенням грошей. Сучасні гроші не підводяться безпосередньо під загальне визначення грошей лише тому, що це визначення розуміється як абстрактна тотожність, а не діалектично.

Більш того, формально сучасні гроші можна підвести під загальне визначення і напряму. Формування поняття сучасних грошей за допомогою діалектичного методу сходження від абстрактного до конкретного йде від форми вартості ($T - G$) через простий обіг товарів ($T - G - T$) до руху капіталу ($G - T - G'$) і дозволяє поставити ряд важливих методологічних проблем. Подальші розробки в даному напрямі передбачають вирішення цих проблем і дослідження еволюції грошових стосунків.

Література

1. Базулин Ю. В. Происхождение и природа денег: финансовый аспект: автореф. дис. на соискание уч. степени докт. экон. наук: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» [Электронный ресурс] / Ю. В. Базулин. – Санкт-Петербург, 2009. – 30 с. – Режим доступа: <http://banking.mfpra.ru/autoref/BazulinUV.doc>.
2. Ильенков Э. В. Диалектика абстрактного и конкретного в научно-теоретическом мышлении / Э. В. Ильенков. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1997. – 464 с.
3. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Изд. второе, т. 13. – М.: Госполитиздат, 1959. – 728 с.
4. Евтух А. Т. Сущность денег: современный аспект / А. Т. Евтух // Актуальные проблемы экономики. – 2004. – № 11. – С. 3–13.
5. Коган А. М. Деньги, цена и теория трудовой стоимости / А. М. Коган. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 224 с.
6. Ильенков Э. В. Диалектическая логика: очерки истории и теории / Э. В. Ильенков. – М.: Политиздат, 1984. – 320 с.
7. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Изд. второе, т. 23. – М.: Госполитиздат, 1960. – 848 с.
8. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Изд. второе, т. 25, ч. 2. – М.: Госполитиздат, 1962. – 552 с.
9. Родбертус К. К познанию нашего государственно-хозяйственного строя пять теорем / К. Родбертус; [пер. Н. Послеповой, под ред. и с предисловием В. Серебрякова]. – ОГИЗ: Соцэкгиз, 1936. – 200 с.
10. Юдкин А. И. Метод исследования системы производственных отношений в «Капитале» К. Маркса / А. И. Юдкин. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 152 с.
11. Казакевич В. П. Проблемы международных денег при капитализме / В. П. Казакевич. – М.: Изд-во «Наука», 1987 – 264 с.
12. Розенберг Д. И. Комментарии к «Капиталу» К. Маркса / Д. И. Розенберг. – М.: Экономика, 1984. – 720 с.
13. Красавина Л. Н. Проблемы денег в экономической науке / Л. Н. Красавина // Деньги и кредит. – 2001. – № 10. – С. 3–6.